

Witold
Mazurek

OBLICZA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Działalność
polskich
i japońskich
służb specjalnych
w latach
1950–1990

Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie

Kraków
2023

*Składam serdeczne podziękowania
wszystkim, którzy przyczynili się do tego,
by niniejsze opracowanie powstało.
Dziękuję za wszystkie inspiracje.
Dziękuję mojej Żonie, między innymi za to,
że kiedy ja pisałem, Ona, prócz swoich obowiązków,
wypełniała także moje.
Licząc na przychylne przyjęcie, życzę milej lektury.*

Autor

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
Wprowadzenie. Japonia wczoraj i dzisiaj. Wybrane aspekty	15
Rozdział I. Problematyka terminologiczna – podstawowy aparat pojęciowy	29
1.1. Podręczna terminologia używana w trakcie działań prowadzonych przez służby specjalne	29
1.2. Materiały źródłowe – problematyka terminologiczna i pojęciowa stosowana w Instytucie Pamięci Narodowej	37
Rozdział II. Wybrane obszary współpracy służb wywiadów Polski i Japonii	51
2.1. Wybrane aspekty współpracy służb wywiadowczych polskich i japońskich	51
2.2. Aktywność służb wywiadowczo-konsularnych Polski i Japonii w kwestiach żydowskich	52
2.3. Rola i znaczenie marszałka Józefa Piłsudskiego we współpracy wywiadowczej Polski i Japonii	54
2.4. Rosja jako impuls wspólnych działań wywiadowczych pomiędzy Polską a Japonią	58
Rozdział III. Okres II wojny światowej w kontekście polsko-japońskiej współpracy wywiadowczej	67
3.1. „Mandaryn” – placówka polskiego wywiadu w Japonii	68
Rozdział IV. Służby specjalne Polski i Japonii	73
4.1. Ewolucja polskich służb specjalnych – rys historyczny	73
4.2. Funkcjonowanie japońskich służb specjalnych – ujęcie historyczne ...	83
Rozdział V. Wywiad ówczesnej Polski – działalność w Japonii	89
5.1. Działania wywiadu polskiego na terenie Japonii w latach 60. XX wieku	89
5.2. Japonia jako obszar działalności rezydentury służby wywiadu polskiego	122
5.3. Infiltracja wywiadu japońskiego przez Służbę Wywiadu PRL	139

Rozdział VI. Działalność polskich placówek dyplomatycznych na terenie Japonii na przykładzie rezydentury „Wiśnia”	165
Rozdział VII. Akty dezercji polskich oficerów wywiadu z Japonii	183
Rozdział VIII. Ocena badanych Polaków w zakresie ich znajomości działań bilateralnych wywiadu polskiego i japońskiego w latach 1950–1960	189
8.1. Uzasadnienie, przedmiot, główny problem, cel i zakres badań	189
8.2. Charakterystyka społeczno-demograficzna badanej populacji	191
8.3. Analiza i interpretacja wyników badań własnych	193
8.4. Podsumowanie	199
Bibliografia	201
Aneks 1. Podręcznik pracownika wywiadu	205
Aneks 2. Teczka personalna Zdzisława Rurarza (fragmenty)	325
Aneks 3. Kwestionariusz ankiety	335
Indeks osób	339
Summary: Faces of State Security: Activities of Polish and Japanese Secret Services, 1950–1990	345

Wykaz skrótów

CIA – Central Intelligence Agency

UB – Urząd Bezpieczeństwa

GRU – Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej)

ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

UOP – Urząd Ochrony Państwa

PPS – Polska Partia Socjalistyczna

ABW – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego

AW – Agencja Wywiadu

WSI – Wojskowe Służby Informacyjne

SKW – Służba Kontrwywiadu Wojskowego

SWW – Służba Wywiadu Wojskowego

Wstęp

Oddaję w ręce Czytelnika opracowanie dotyczące działalności służb wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1990. Praca ma w znacznym wymiarze charakter popularnonaukowy. Jej zadaniem jest w szczególności upowszechnianie wiedzy naukowej wśród osób niebędących specjalistami, niemniej jednak zawiera także metodologię oraz opis i interpretację przeprowadzonych badań naukowych, dotyczących stanu wiedzy losowo dobranej grupy respondentów na temat aktywności działań wywiadowczo-kontrwywiadowczych pomiędzy dwoma państwami: Polską i Japonią.

Wybrany wycinek pracy służb wywiadowczych oraz ściśle określony okres nie są przypadkowe. Zastanawiając się nad formą tego opracowania, postanowiłem podjąć się eksploracji opisanego czterdziestolecia i kierunku japońskiego z kilku powodów. Pierwszym, który zainspirował mnie do podjęcia pracy, stał się fakt, że Polska 13 lat po odzyskaniu niepodległości w 1918, a konkretnie 11 grudnia 1941 roku, znalazła się w stanie wojny z Cesarstwem Japonii. Nastąpiło to cztery dni po tym, jak Japonia wyprowadziła atak na amerykańską bazę marynarki wojennej w Pearl Harbor. Był to i jest jedyny kraj, któremu Rzeczpospolita wypowiedziała oficjalnie wojnę w XX wieku. Co jednak godne uwagi, ówczesny premier Japonii Hideki Tōjō skomentował ten akt w następujących słowach: „Wzywania Polaków nie przyjmujemy. Polacy, bijąc się o swoją wolność, wypowiedzieli nam wojnę pod presją Wielkiej Brytanii”. Stan wojny trwał 16 lat i zakończył się podpisaniem w Nowym Jorku 8 lutego 1957 roku *Układu o przywróceniu normalnych stosunków między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Japonią*. Kolejnym impulsem do napisania tej książki stał się fakt, w mojej ocenie, niewystarczającej ilości literatury przedmiotu poruszającej to zagadnienie.

Opracowanie to kieruję nie tylko do studentów kierunków związanych z obszarem nauk o bezpieczeństwie, ale także do Czytelnika, którego zainteresowania oscylują wokół tematyki służb specjalnych oraz ich aktywności w różnych okresach historycznych Polski.

Użyty w opracowaniu język w zamierzeniu nie powinien nastroczać zbędnych trudności. Jednakże, by jak najstaranniej oddać ducha czasu, jako załączniki dołączono kopie dokumentów źródłowych, pochodzące z zasobów Instytutu Pamięi Narodowej (IPN), gdzie przeprowadzałem badania i kwerendę. Ten celowy zabieg jeszcze bardziej uczuli Czytelnika na mechanizmy i *modus operandi* pracy służb wywiadowczych.

Istotnym elementem pracy jest przybliżenie Czytelnikowi terminologii używanej w opracowaniach i dokumentach sporządzanych przez służby specjalne w badanym okresie. Jest to specyficzny, fachowy język, który znalazł się w kanonie służb specjalnych, mający swoje odzwierciedlenie w różnego rodzaju instrukcjach i wytycznych, służących oficerom służb kontrwywiadowczych i wywiadowczych w codziennej służbie i pracy.

Opracowanie wprowadza Czytelnika w ówczesną rzeczywistość polityczną, podając jednocześnie podstawowe informacje na temat Cesarstwa Japonii. Zawarty rys historyczny i politologiczny uważam za istotny i celowy. Ma on na celu przybliżenie podstawowych informacji o, jak by się wydawało, odległym państwie, Japonii, z którą marszałek Józef Piłsudski postanowił walczyć na różnych polach razem z ówczesną Rosją.

Opracowanie składa się z ośmiu rozdziałów. W pierwszym przedstawiam problematykę terminologiczną. W drugim podaję informacje na temat wybranych obszarów współpracy służb wywiadów ówczesnej Polski i Japonii. Zamieszczam w nim także rys historyczny owej współpracy, w tym przegląd literatury z zakresu aktywności służb wywiadowczo-konsularnych Polski i Japonii dotyczących kwestii narodowości żydowskiej. Szczególny nacisk kładę na rolę i znaczenie marszałka Józefa Piłsudskiego we współpracy wywiadowczej obu państw oraz analizuję aktywność ówczesnej Rosji w kontekście impulsu do wspólnych działań wywiadowczych pomiędzy Polską a Japonią.

Rozdział trzeci poświęciłem okresowi II wojny światowej, a konkretnie polsko-japońskiej współpracy wywiadowczej. Przedstawiam w nim między innymi placówkę polskiego wywiadu w Japonii „Mandaryn”. Ukazuję też aktywność wywiadowczą i kontrwywiadowczą w ramach „Mandaryna”, prace oficerów i ich aktywność w ważnych w opisywanym okresie obszarach, które jako strategiczne zostały wytypowane przez ówczesne państwo polskie.

Kolejny rozdział zawiera rys historyczny i ewolucję służb specjalnych ówczesnego państwa polskiego oraz w ujęciu historycznym przedstawia

funkcjonowanie i przeobrażanie się japońskich służb specjalnych: zawierane sojusze, stosowane metody pracy (zaczepnięte w ramach szkoleń odbywających się w państwach trzecich).

W piątym rozdziale opisuję działalność polskiego wywiadu w Japonii. Informacje tu zawarte stanowią analizę dokumentów źródłowych pochodzących ze zbiorów IPN, obejmujących okres działań wywiadu polskiego na terenie Japonii w latach 60. XX wieku, w tym pod kątem perspektyw Japonii jako obszaru działalności rezydentury ówczesnej służby wywiadu polskiego.

Rozdział szósty stanowi analizę materiału źródłowego z zakresu działalności wybranej polskiej placówki dyplomatycznej na terenie Japonii. Przybliżyłem w nim aktywność wywiadowczą na przykładzie rezydentury o kryptonimie „Wiśnia”, podając skład osobowy, cele i kierunki tych działań, a także charakteryzując aktywność służb kontrwywiadowczych Japonii oraz reakcję rezydentów polskiego wywiadu.

Kolejny, siódmy rozdział to krótkie omówienie przypadków dezercji, aktu, który był penalizowany karą śmierci. Mimo srogich konsekwencji, do dezercji dochodziło nawet na szczeblach wysokich urzędników, oficerów ówczesnych służb wywiadowczych. Przedstawiłem materiały źródłowe traktujące o postępowaniu po dezercji, wszczętych procedurach i działaniach osłonowych.

Pobocznym, ale jakże istotnym założeniem niniejszego opracowania jest walor dydaktyczny. W tym celu przeprowadziłem badania empiryczne na losowo wybranych respondentach w trzech polskich miastach: Krakowie, Warszawie i Katowicach. Miały one za zadanie sprawdzić stan wiedzy w zakresie znajomości działalności ówczesnych służb wywiadowczych Rzeczypospolitej Polskiej i aktywności wywiadu japońskiego w latach 1950–1960. Owe badania wskazują na niski poziom wiedzy Polaków. Jednocześnie uświadamiają duże zainteresowanie wśród badanej grupy respondentów omawianą problematyką.

Kwestie poruszane w niniejszym studium w ujęciu historycznym, a także fakt, że Polska jedyny raz w historii XX wieku wypowiedziała wojnę innemu krajowi, i to właśnie Japonii, winny być „głębiej” eksplorowane naukowo, i co za tym idzie – wiedza ta winna być szerzej omawiana w podręcznikach do nauki historii, w charakterystyce stosunków międzynarodowych i innych naukach. Kolejnym istotnym faktem jest to, iż w obecnych czasach, niestabilnych, jeśli chodzi o stosunki międzynarodowe, a także

w kontekście poczucia bezpieczeństwa regionalnego i międzynarodowego, obszar podjętych rozważań powinien być bardziej eksponowany. Nie bez znaczenia jest także to, iż mamy dziś do czynienia z rozwojem krytycznej infrastruktury wojskowej. Zarówno na świecie, jak i w Polsce powoływane są nowe rodzaje sił zbrojnych, włącznie z wojskami dedykowanymi do walki w kosmosie i cyberprzestrzeni. Nie wyklucza to jednak „walki” w obszarze działań służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych, w których – oprócz wykorzystywania najnowszych metod pracy – konieczne wydają się także metody już sprawdzone i do tej pory niezastępowalne, chociażby takie jak praca ze źródłami i praca agenturalna. Metody te niejednokrotnie przynoszą spektakularne efekty, które wykorzystywane są do kreowania polityki wewnętrznej i zewnętrznej państw oraz neutralizacji zagrożeń związanych z bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym.